

ETT NYTT MASSMEDIUM

Frihet och mångfald i kultur och nyheter, talar utbildningsminister Wikström om. Hur är det verkliga läget? Att en hel del finns att förbättra det är väl tveklöst, Men är det så illa som Lars Gyllensten menar nyligen, att den kulturella enkelriktningen håller på att omdana oss till "swinglishtalande världsburgare", att egenarten håller på att upplösas?

Antag att vi önskar en markant större bredd i debattutbudet. Det slumpar sig nu faktiskt så att en sådan ny möjlighet finns till hands. Den tekniska utvecklingen erbjuder oss ett nytt massmedium, i form av en aktiviserande television. Det är fråga om att koppla ihop telefonen med TVn, och på så sätt ge tittaren/åhöraren möjlighet att både beställa information och vara med och ge synpunkter.

Kan detta då medverka till en större mångfald i debatten? Vari ligger det nya?

Vi har ju sett videobandspelarnas starkt expansiva bildsystem. De nya medierna, som det hette för en del år sedan. Med all respekt kan man nog säga att den diskussionen var för tidigt ute. Tekniken var inte mogen, och inte heller de berörda ekonomiska och sociala krafterna.

Videosidan kommer att ta en viss tid på sig. Visserligen märker man en stadigt ökande efterfrågan på vissa videoprodukter, men de tekniska problemen och bristen på utrustningsstandarder bromsar. Utan de problemen hade videokraften varit än större. En bok som Margareta Ingelstams "Vad skall vi göra med videogrammen?" hade då varit än intressantare. Hennes bromsklossar mot en viss frihet i videoutvecklingen är nu väl starka. Tiden ger själv en rimlig möjlighet till ett ansvarsfyllt utbud av videoprodukter.

Videogrammen är inte mer än grammofonskivor med en dimension till - bilden. Visserligen en viktig dimension, men dock bara som ett enkelriktat TV-minne. Verkligt intressant blir det först när videosystemen kan kopplas ihop. Men det dröjer.

Utsagan om enkelriktad kommunikation gäller i huvudsak också för två tekniskt nya former av etersänd information: TV-program via satellit, och s k teletext. Satellitanvändning är naturligtvis oerhört viktig i många miljöer, glesbygder, information över gränserna, kontakt med u-länder m m, men ansvarsproblemen är stora, och tidskrävande. Här är en nordiskt gemensam policy nära förestående, och beslut kan väntas täm- ligen snart.

S k teletext innebär att en modifierad vanlig TV-mottagare förutom ordinarie program kan ta emot och visa upp korta textstycken. Sådana textbitar kan enkelt sändas ut centralt samtidigt med den ordinarie TV-bilden (och befinner sig tekniskt i den s k bildväxlingsintervallen). Sveriges Radio prövar just nu denna teknik. Här kan man tänka sig översätta filmtexter, textning för döva m m, men även färska kortnyheter, väder, trafikförhållanden, programinformation m m. Med ett par knappar på TV-mottagaren kan man välja mellan de olika textmomenten. Teletext är intressant, men är dock bara en ny form för TV-central förmedling.

Den särdeles spännande utvecklingen kommer när tittaren själv inte bara kan välja TV-program, utan också deltaga. En teledialog så att säga. Tekniskt kan man med en elektronisk tillsats koppla ihop TVn med telefonen och via telefonnätet uppnå "tvåvägskontakt". På TV-mottagaren kan man då begära och genast få fram texter, bilder och diagram och program av olika slag. Vart ringer man då? Man kan t ex kontakta olika lokala informationscentraler, eller andra enskilda tittare. Eller organisationer, grupper, programserviceföretag som har lämplig datorutrustning tillgänglig. Telefon-TVn blir en hemterminal, och teledialogen ger på så vis nya möjligheter till kontakt för den enskilde, för grupper av personer, för företag osv. Och hela den hittills centrala programproduktionen får omedelbart ett decentralt komplement.

Dessa möjligheter är redan här, och de är billiga! Visserligen ännu med tekniska restriktioner på bildhastigheten, men detta kan successivt bättras på. Har då denna teknik prövats praktiskt? I England testar man redan sådana hemterminalsystem för hundratals mottagare. Teledialogen kallas där View-data, och ger och tar information om det mesta: nyheter, utbildning, meddelanden, resor, kulturella händelser, lekar och spel, sport, styrt från en liten dosa med bokstäver eller siffror hemma vid TVn... I Japan pågår - förstås - försök i stor skala med ännu mer effektiva teledialoger. Och i Sverige har redan en (begränsad) sorts teledialog, s k telekonferenser, prövats i ett halvår av Styrelsen för teknisk utveckling, med mycket intressanta resultat.

Ett flertal statliga utredningar har här hemma, märkligt nog, skjutit anvarsfrågor m m för dessa ting åt sidan. Radioutredningen, massmedioutredningen, massmedieforskningsutredningen m fl, alla underlåter de att gå in på ämnet. Visserligen förmåles det att

regeringen överväger att tillsätta en utredning om bl a dessa frågor. Det är bra. Men det börjar bli bråttom nu. Utredande tar tid. Innan vi vet ordet av är de tekniska produkterna här, med informationsförmedling till organisationer och allmänhet i en utsträckning och form som vi saknar överblick över.

Är detta en önskvärd utveckling? Där tekniken kommer först, och analyserna av behov och konsekvenser kommer i andra hand?

Ansvarsfrågorna är förstas utomordentligt intressanta. Ansvar för produktion och underhåll av den information som förmedlas. En enda central produktionsapparat för alla dessa nya former av information är givetvis otänkbar. Sveriges Informations AB, vilken tanke! I och med att ett delvis redan existerande produktionssystem finns för teledialogen, i form av data-servicebyråer och liknande, är förutsättningarna goda för den av utbildningsministern önskade mångfalden i utbudet. Sveriges Radio får omedelbart konkurrens, och en bättre balans uppnås sannolikt på massmediaområdet som helhet.

Visserligen kan också Sveriges Radio etablera sig som producent av teledialoger på telefonnätet. Men det blir då i ett nytt läge, utan ensamrätt. En intressant händelse.

Systemen för teledialog kommer väl att ta en del kraft från vår nuvarande press, kan man misstänka. En samverkan från de olika tidningarnas sida med de nya producentintressena skulle där kunna minska övergångsproblemen. Men mångfalden i utbudet som helhet bör givetvis bevakas, och man måste vara försiktig med samverkan här.

Det är viktigt att yttrandefriheten kan effektiviseras. Alla ska få praktisk möjlighet att göra sin röst hörd, och inte bara som nu ett mer eller mindre accepterat fåtal.

Men ett decentralt medium kan också användas centralt. Den samhällseliga och kommunala informationen kan spridas effektivare. Och framförallt, samhällsindividernas frågor kan uppmärksammas och besvaras på ett helt nytt sätt. Offentlighetsprincipen kan sannolikt stödjas genom att myndigheternas aktiviteter kan göras lättare tillgängliga, eller åtminstone komma att efterfrågas tydligare.

Det bör uppenbarligen tidigt etableras ett ansvarsorgan för teledialog, liknande Pressens opinionsnämnd och Radionämnden. Ett organ där bl a god sed försvaras i utbudet, och övertramp motarbetas. Här kan det bli intressant att studera de självsanerande och självläkande krafter som just dialogförfarandet kan skapa. Individerna är inte längre en passiv konsument av vad som bjuds, utan deltar själv, och efterfrågar

sannolikt informationskällor som tidigare visat sig pålitliga och inspirerande. Och till det kommer att rättelser också kan föras ut effektivt. Förhoppningsvis kommer också denna "moral i efterhand" att kunna bringas att fungera än bättre än motsvarande system gör idag.

Teledialogen arbetar framför allt med selektiv information, d v s sådan som mottagaren vill ha. I någon mån kan de finansierande producentkrafterna komma att tumma på detta, att vilja påtvinga sina program, men en sådan utveckling motarbetas sannolikt av efterfrågebilden. Teledialogen innebär ett verkligt åsiktsbyte, där man själv bestämmer takten och formen för sitt bidrag. Ett jämlikt medium, därigenom. Där inlägget själv talar genom argumentets kraft, i stället för den som presenterar det.

Några synpunkter av teknisk karaktär kan komplettera. I första hand kan mediets konkurrensbild bli effektiv, om vi förklarar för TV-apparatproducenterna att vi vill använda en och samma TV-mottagare i våra hem. Att kunna koppla in teledialog (och för den delen också teletext) på samma TV-mottagare som vi ser de vanliga TV-sändningarna på. Det är annars ett producentintresse att söka övertala oss att skaffa en särskild TV-apparat för teledialogen. Eftersom vi redan har tillräckligt med elektroniska apparater hemma - inte sant? - så bör vi väl undvika ytterligare en. Producenterna får ursäkta. Det är nog viktigare att ersätta en del s k slötittande på TV med mer aktiva övningar, än att införa ytterligare frestelser. Teledialogen kan då motverka TV-ålderns oroande passivisering.

När vi konstaterat att tekniken för teledialog redan är tillgänglig, kan vi göra en precisering. Visst utvecklingsarbete är givetvis alltid värdefullt, särskilt sådant som rör programvaran, d v s den information som teledialogen gör bruk av. Här kan förbättringar med s k databasmetodik aktualiseras.

På sätt och vis är teledialogen ett viktigt steg till sann masskommunikation. Kontakt inom och inte bara till stora grupper mottagare. Det är ett avgörande steg i kommunikationsutvecklingen att tekniskt möjliggöra dialog, utbyte av information. Kritik, om man så vill. Eller beröm. Det ger möjlighet att undvika informationsöverflödet, att vi blir alltmer överkölda av uppgifter som vi inte vill ha. Och dialogen aktiviserar, bidrar till en skapande utveckling för deltagarna.

Uppenbarligen kommer vi fortfarande att ha bruk för våra existerande medier, tidningsproducenterna kan vara lugna. Men ekonomin kan där påverkas, och det blir antagligen tal om en polarisering av intressena. Kanske att kort och koncis information förmedlas via teledialog, medan den mer djupa och analyserande belysningen väljer våra nuvarande pressmedier. Man kan jämföra med uppdelningen etersända nyheter - dagstidningar - månadsjournaler. Ett efterfrågestyrt och uppdelat producentansvar mellan medierna.

En stel form för kommunikation, säger någon nu, att behöva sitta fixerad vid en teknisk apparat för att få kontakt och upplysning. Ja vars. Men tänk då på hur TVn kommit. Nog skulle vi vilja förädla här, och bryta slötittandet. Avgörande är väl främst valfriheten, att den som inte vill inte heller ska behöva. Och det ligger mer substans i teledialogen än vad som kanske framträder vid första kontakten. Det kan bli en lockelse eller en pina, säkert blir det i alla fall en upplevelse i utvecklingen. Även om den här tekniken inte passar riktigt i bussen eller i hängmattan kan den ge förvånansvärt mjuk och mänsklig kontakt. Den som inte tror detta, bör pröva först.

Tomas Ohlin